

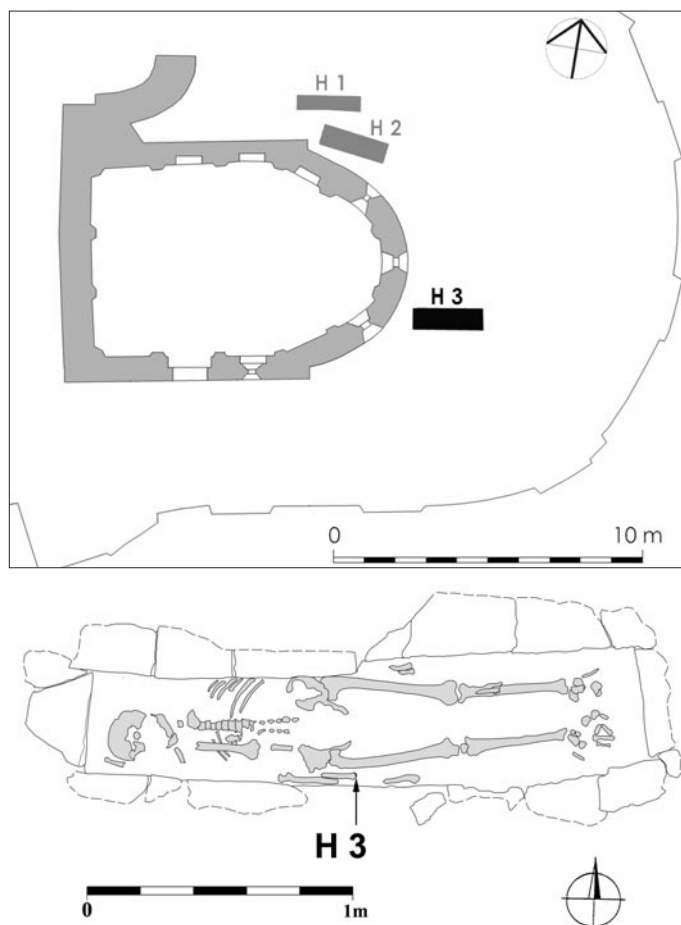
Mince z hrobu č. 3 v břevnovském klášteře podruhé

Martin Müller – Michal Tryml

Úvod

Od roku 1965 probíhal v nejvýchodnější partii břevnovského klášterního kostela sv. Markěty (Praha 6) dlouhodobý archeologický výzkum (*Píša 1968*). Po jeho ukončení nebyl nejvýznamnější nález, zdivo odkryté románské krypty, zasypán, ale stal se centrem expozice prezentující výsledky výzkumu (*Tryml 2008*). Součástí expozice byly i tři obezděné hrobové jámy vyhloubené východně od krypty s původními kostrovými ostatky. I přes částečnou ochranu se prostor hrobů postupem doby stal spíše smetištěm. Členové pracovní skupiny, která stav odkryté a prezentované památky kontrolovala, navrhly – po dohodě s převorem kláštera – z pietních důvodů vyzvednutí koster. V roce 2008 byla proto provedena nová dokumentace a začátkem roku 2009 byly jednotlivé kostry vyzvednuty.¹ V hrobce č. 3 (*obr. 1*) byly přitom nalezeny tři slepené denáry (v katalogu mincí archeologického oddělení NPÚ Praha mají čísla 200 až 202). Mince byly zjištěny pod dlaní natažené paže kostry muže staršího 50 let (*Kubálek 2009, 904*). V následujícím roce byl nález tří slepených mincí zveřejněn (*Müller – Tryml 2009, 897*). Denáry byly posléze předány do restaurátorské dílny Středočeského muzea v Roztokách, jehož zpráva (*Perlík – Nacherová – Witozsková 2015*) přinesla k nálezům další informace, které jsou předmětem předkládaného textu.

Restaurátorům se totiž podařilo jednu minci z nalezeného slepence oddělit. Ukázalo se, že všechny tři mince představují denár stejného typu – Cach 562, avšak minimálně ze dvou mírně odlišných razidel. Bohužel denáry č. 201 a č. 202 se od sebe nepodařilo oddělit a zůstaly i nadále slepené.

Obr. 1. Praha, břevnovský klášter. Poloha hrobu č. 3 ve vztahu ke zdivu románské krypty a obrysu závěru barokního chrámu. Dole: plán hrobu 3 s šipkou ukazující umístění mincí. Podle Müller – Tryml 2009.

¹ Kosterní ostatky byly posléze uloženy do hrobu klášterního oddělení břevnovského hřbitova.

Popis nálezu

Akce 2009/2, NPÚ Praha, hrob č. 3, katalog mincí tamtéž, čísla 200, 201, 202, nalezeno v lednu 2009. Na tomto místě zmiňme, že mezi kostmi byly kromě mincí nalezeny i dva silně zkorodované hřeby. Jejich rozměry a přesnější podobu ale není možné určit.

Č. 200: ČECHY, Vladislav II. (knížecí vláda, 1140–1158), denár z let 1140 až 1158

AR; 16,5 mm

Av.: jezdec na koni střelící nazad z luku zprava; vnitřní obvodek perličkový

Opis: + DVX VVLADIZLAVS

(Pozn.: výrazná hřiva, opis otřelý, děravý)

Rv.: polopostavy sv. Václava a sv. Vojtěcha natočené k sobě, umístěné na hradbě s bránou, mezi nimi křížek na dlouhé žerdi, vnitřní obvodek perličkový

Opis: SCS VVENCEZLAVS

(Pozn.: žerď je mimo osu brány, prochází středem perlovce)

Č. 201: ČECHY, Vladislav II. (knížecí vláda, 1140–1158), denár z let 1140 až 1158

AR; 15,5 mm

Av.: jezdec na koni střelící nazad z luku zprava; vnitřní obvodek perličkový

Opis: + DVX VVLADIZLAVS

(Pozn.: mincovní obraz excentrický, výrazné koňské postroje i sedlo)

Rv.: nepřístupný

Č. 202: ČECHY, Vladislav II. (knížecí vláda, 1140–1158), denár z let 1140 až 1158

AR; 16,5 mm

Av.: nepřístupný

Rv.: v perlovci polopostavy sv. Václava a sv. Vojtěcha natočené k sobě, umístěné na hradbě s bránou, mezi nimi křížek na dlouhé žerdi

Opis: SCS VVENCEZLAVS •

(Pozn.: v opisu je rozdělovacím znaménkem tečka, uprostřed mince drobná kulička. Žerď neprochází středem perlovce, ale je v ose brány)

Lit.: *Cach* 1972, č. 562; *Šmerda* 1996, 84–85, č. 210a. Jedná se o běžnou minci kategorie 3.

Diskuse

Zmíněné první zpracování nálezu mělo k dispozici pouze revers denáru č. 200 a avers mince č. 201. Po částečném a se vši pravděpodobností i konečném rozlepení slepence máme ke zkoumání obě strany denáru č. 200, líc mince č. 201 a rub č. 202. Obě tyto mince nelze tedy vzájemně porovnat. Můžeme však s jistotou tvrdit, že se denár č. 200 od obou slepených mincí liší. Lze se proto pokusit zjištěné drobné odlišnosti specifikovat a na základě dostupné literatury zařadit k již publikovaným variantám.

Shodou okolností byla nedávno publikována rozsáhlá práce Jiřího Lukase, který se v rámci zpracování souboru 32 identifikovatelných denárů z nálezu v Bzové věnoval problematice zařazení a ikonografie denárů *Cach* 562 (*Lukas* 2019). V zevrubném článku jsou kromě souhrnu všech dostupných informací představeny dosud známé varianty této krásné mince, která je typickým představitelem vzepjetí českého mincovnictví kolem poloviny 12. století. Dokonalost uměleckého ztvárnění složitých figurálních motivů řadí české denáry mezi výtvarně nejpůsobivější v celé tehdejší Evropě. Tato vysoce hodnotná miniaturní románská dílka dochovaná na zkoumaných denárech Vladislava II.² jsou v Lukasevě práci podrobně rozebrána po výtvarné i obsahové stránce na základě bohaté odborné literatury předních českých badatelů. Pro posouzení nálezu tří mincí v hrobě č. 3 z břevnovského kláštera se článek Jiřího Lukase stal zásadním vodítkem.

2 V předchozí práci jsme denáry na základě Cachova řazení přisoudili mincovní produkci za vlády Vladislava I. Dnes je již zcela zřejmé, že denár *Cach* 562 náleží do období knížecí vlády Vladislava II. (poprvé již *Radoměřský* 1952, 107, pozn. 194; naposledy *Videman et al.* 2022, 73). Za konzultaci děkujeme Jiřímu Lukasovi.

Obr. 2. Lící strany denárů Cach 562. Z nálezu Bzová 2020: **a)** varianta I (kat. č. 8), **b)** varianta II (kat. č. 23), **c)** varianta III (kat. č. 29), převzato z *Lukas 2019*, obr. 5 na s. 12. Z nálezu z břevnovského klášteře 2009: **d)** kat. NPÚ č. 200, **e)** č. 201. Na slepenci 201 + 202 je zřetelné, že spodní mince č. 202 je větší než č. 201. Foto M. Müller.

Obr. 3. Rubní strany denárů Cach 562. Z nálezu Bzová 2020: **a)** varianta I (kat. č. 5), **b)** varianta II (kat. č. 23), **c)** varianta III (kat. č. 27), **d)** varianta IV (kat. č. 32), převzato z *Lukas 2019*, obr. 6 na s. 13. Z nálezu z břevnovského klášteře 2009: **e)** kat. NPÚ č. 200, **f)** č. 202. Foto M. Müller. Vyobrazení denáru: **g)** Hanka XXIV/20 (Cach 562), **h)** Hanka XXIV/18 (Cach 562b), převzato z *Lukas 2019*, obr. 2 na s. 8 (tam omylem přehozeny).

Denár Cach 562 má na své lící straně lovecký motiv. Je na něm vyobrazen jezdec na cválajícím koni, otočený vzad s napjatým lukem. Kvalita ztvárnění motivu je výjimečná přirozeností pohybu figur i precizním zobrazením detailů oděvu jezdce i koňských postrojů. Na rubu jsou zpodobněna poprsí sv. Václava a sv. Vojtěcha pootočená k sobě, umístěná na náznaku hradby s bránou. Sv. Václav je bez pokrývky hlavy ve splývavém rouchu sepnutém na pravém rameni, sv. Vojtěch s biskupskou mitrou staré formy v kněžském rouchu s palliem (*Lukas 2019*, 11, 12).

Jiří Lukas rozlišuje u denáru Cach 562 na lících stranách tři varianty (*Lukas 2019*, 12, obr. 5): **I.** variantu bez značek, **II.** variantu s kuličkou pod nohou jezdce a **III.** variantu s kroužkem nad zadkem koně. Opisové legendy na lících stranách jsou u všech tří variant stejné: + DVX VVLADIZLAVS.

Lící strany denárů břevnovského nálezu jsou bez značek a odpovídají variantě I, avšak značně otřelý líc denáru č. 200, jenž byl až do konzervátorského zásahu nepřístupný, vykazuje od líce denáru č. 201 v mincovním obraze zřetelné odlišnosti. Hned na první pohled je patrné, že obrazový výjev vyplňuje v perlovci celou plochu, kdežto výjev, který spatřujeme na minci č. 201, je v perlovci umístěn značně excentricky. Kromě toho cválající kůň má výraznější a větší hřívu než jeho protějšek na denáru 201.

Na rubových stranách mincí v nálezu Bzová 2020 uvádí J. Lukas u denáru Cach 562 celkem čtyři ikonograficky odlišné varianty (*Lukas 2019*, 13, obr. 6): **I.** varianta s procesním křížem na dlouhé žerdí mezi světcí (Cach 562; Šmerda 210a),³ **II.** varianta s písmeny či grafémy E po stranách hlav světců (Cach 562a; Šmerda 210c), **III.** varianta – místo kříže mezi světcí květ nebo hvězda (Cach 562b; Šmerda 210b), **IV.** varianta s prázdným prostorem mezi postavami světců.

Opisové legendy na rubových stranách: **SCS VVENCEZLAVS** • u varianty I
+ **SCS VVENCEZLAVS** u varianty III

U varianty I je v mincovním opisu na rubové straně jako rozdělovací znaménko místo obvyklého křížku tečka,⁴ u varianty III křížek. U variant II a IV nelze s jistotou stanovit, jaká rozdělovací znaménka byla použita (*Lukas 2019*, 12).

Mince z břevnovského nálezu mají na rubové straně mezi postavami světců procesní kříž a postrádají u hlav písmena E, patří tedy nejběžnější variantě I. Srovnáme-li rub břevnovského denáru č. 200 s nedávno odkrytým rubem denáru č. 202, najdeme drobné rozdíly. Jednak se hlava sv. Václava na denáru 200 nedotýká žerdě kříže, jako je tomu na denáru č. 202, žerď také není umístěna v ose brány, ale prochází geometrickým středem perlovce. Rozdělovací znaménko na rubu denáru č. 200 je buď nedo-

Obr. 4. Denár Cach 562 z nálezu Libotov 1941. Fotodokumentace ze sbírek Muzea východních Čech v Hradci Králové (podle *Lukas 2019*).

ražené, či setřelé, na opisu rubu denáru č. 202 je rozdělovacím znaménkem místo obvyklého křížku tečka, podle Z. Petráně a P. Radoměrského jev u denárů vzácný (*Petráň – Radoměrský 1996*, 273). Proto lze denár č. 202 zařadit podle Lukase k variantě I nálezu v Bzové. Rub tohoto denáru se kromě zmíněného styku hlavy sv. Václava s žerdí liší ještě něčím jiným. Uprostřed mince, přesně ve středu perlovce v těsném sousedství žerdě, je drobná kulička.⁵ Nejedná se však o značku, ale o otisk důlku po hrotu kružidla ve středu razidla. Důlek vznikl při rytí kružnic pro vnější hladký obvodek i vnitřní perlovec při výrobě razidla. To lze doložit u mnoha denárů různých typů konce 11. a 12. století, u nichž se v přesném geometrickém středu perlovce drobné tečky vyskytují.⁶ U některých denárů jsou do motivu zakompo-

3 Kresby Hanka XXIV/20 = Cach 562 a Hanka XXIX/18 = Cach 562b (*Lukas 2019*, 8, obr. 2) jsou omylem přehozeny.

4 Na kresbě z 19. století Hanka XXIV/20 = Cach 562 (*Lukas 2019*, obr. 2b na s. 8) a převzaté Šmerdou (*Šmerda 1996*, 85 č. 210a) jsou na rubové straně v opisu dělicími znaménky křížek i tečka: + **SCS • VVENCEZLAVS**.

5 Tyto nenápadné značky se na denárech začaly objevovat od doby Vratislava II. v podobě drobných kuliček, které měly zasvěceným osobám sloužit k rozlišení jednotlivých emisí lišících se zrnem (ryzostí stříbra). Ve 12. století se kromě kuliček objevují značky i nápadnějších tvarů (písmena, hvězdičky, měsíček), není však jisté, zda plnily tentýž účel (*Šmerda 1996*, 23; *Müller 2015*, 142).

novány tak, že splývají s obrazem, u jiných jsou nápadnější. Na rubu denáru 562 tvoří otisk geometrického středu razidla u variant I a II hrbolek či prstenek na žerdi, u varianty III střed květiny či hvězdičky, u varianty IV je v prázdném poli zřetelná kulička. Na rubu denáru Cach 562 z nálezů Libotov 1941 ze sbírek Muzea východních Čech v Hradci Králové (Lukas 2019, 10, obr. 4) se středová kulička nachází na opačné straně žerdi než u břevnovské mince č. 202. Bohužel, líc denáru č. 202 a rub denáru č. 201 neznáme. Není proto vyloučeno, že i ty skrývají nějakou zvláštnost.

Prvkové složení mincí

Ve Středočeském muzeu v Roztokách bylo vedle restaurování a konzervace nálezů⁷ provedeno i zjištění prvkového složení nalezených mincí (tab. 1). Analýzy byly provedeny po očištění a konzervaci předmětů na několika místech jak na averzu, tak na reverzu a výsledky v tabulce jsou zprůměrovanými hodnotami naměřených dat.⁸ Prvkové složení mincí bylo zkoumáno metodou rentgenové fluorescence – ED XRF na přístroji ElvaX Industrial s detektorem s rozlišovací schopností cca 180 ev.

		Cu	Ag	Au	Pb	Bi
mince č. 200	revers	52,87	44,79	stopy	2,03	stopy
	avers	56,41	40,99	0,32	2,27	stopy
mince č. 201	revers	56,5	41,95	stopy	1,25	stopy
mince č. 202	avers	56,53	41,91	stopy	1,31	stopy

Tab. 1. Materiálové složení nalezených mincí (podle Perlík – Nacherová – Witoszková 2015).

Závěr

Další zpracování nálezů mincí z hrobu č. 3 v břevnovském klášteře mělo díky zásahu konzervátorů k dispozici více údajů. Díky tomu mohly být zjištěny drobné odlišnosti jednotlivých razidel, které jednak doplňují naše informace o bohaté variabilitě českých ražeb 12. století a současně mohou při digitalizaci sbírkových fondů pomoci jemnějšímu členění ražeb v rámci základních variant jednoho typu denáru. Výsledky provedené materiálové analýzy prokázaly, že nalezené mince byly raženy ze stříbrné slitiny s nízkou ryzostí.

Literatura

- Cach, F. 1972: Nejstarší české mince II. České a moravské denáry od mincovní reformy Břetislava I. do doby brakteátové. Praha.
- Hásková, J. 1975: Česká mince v době románské. Příspěvek k ikonografii českých denárů 10.–12. století. Cheb.
- Kubálek, P. 2009: Základní antropologické zpracování lidských kosterních nálezů z revizního výzkumu v břevnovském klášteře v Praze. Archeologie ve středních Čechách 13, 901–907.
- Lukas, J. 2019: Nález denárů Vladislava I. v Bzové. K problematice zařazení a ikonografie denárů Cach 562. Numismatické listy 74, 3–17.
- Müller, M. 2015: Několik vzácnějších mincí z výzkumů na Malé Straně. In: J. Podliska et al. (ed.), V za(u)jetí malostranských stratigrafií. Sborník k životnímu jubileu Jarmily Čihákové. Praha, 140–149.
- Müller, M. – Tryml, M. 2009: Revizní výzkum hrobů v břevnovském klášteře. Archeologie ve středních Čechách 13, 895–899.

6 Například Hásková 1975, čísla v obrazové části: 24, 26, 27, 30, 32, 43, 47, 49; Lukas 2019, 15, obr. 10, 16, obr. 11; Müller 2015, 142, obr. 1, 144, obr. 4, 146, obr. 6).

7 Restaurátorská zpráva z 22. 7. 2015, restaurování a konzervaci provedli Dušan Perlík a Iva Nacherová. Autorkou analýzy ED XRF je Petra Witoszková. Zpráva je uložena v archivu archeologického oddělení NPÚ Praha.

8 Charakteristické záření prvků bylo buzeno Ti rentgenkou. Doba měření byla 180 sekund. Stabilizace výkonu rentgenky byla nastavena tak, aby tok do detektoru byl přibližně 1900 impulzů za sekundu. Byl použit kolimátor 3 mm, přičemž analyzovaná plocha byla vždy o něco větší.

- Perlík, D. – Nacherová, I. – Witoszková, P. 2015:* Restaurátorská zpráva. Středočeské muzeum Roztoky u Prahy. Rkp, neustránkováno.
- Petráň, Z. – Radoměrký, P. 1996:* Encyklopedie české numismatiky. Praha.
- Píša, V. 1968:* Předrománský Břevnov. Předběžná zpráva o výzkumu první benediktinské krypty v Čechách. Umění 16, 604–610.
- Radoměrký, P. 1952:* Peníze Kosmova věku (1050–1125). Numismatický časopis československý 21, 7–138.
- Šmerda, J. 1996:* Denáry české a moravské. Katalog mincí českého státu od X. do počátku XIII. století. Brno.
- Tryml, M. 2008:* Břevnov, Pankrác a Dolní Chabry po třiceti letech. Zpráva o revizi. Zprávy památkové péče 68, 286–289.
- Videman, J. – Bárta, P. – Mašek, M. – Richtera, L. – Vrána, D. – Březina, M. 2022:* Česká mince románského období. Nález denárů z 11. a 12. století z Nespek – depot II. Praha.

Coins from grave no. 3 in the Břevnov Monastery for the second time

The first report on the discovery of three deniers in grave 3 placed at the crypt of the Benedictine Monastery in Prague-Břevnov was published in this journal in 2009 (*Müller – Tryml 2009*). The coins (all deniers of one type – Cach 562) were then sent to restorers whose report brought new information about this find. The presented text contains additional information about the variability of Bohemian coinage during the first half of the 12th century and the material compositions of the discovered coins.

English by *Jan Machula*

Fig. 1. Prague, Břevnov Monastery. Position of grave no. 3 in relation to the masonry of the Romanesque crypt and the outline of the choir ending of the Baroque church. Bottom: grave 3 with an arrow showing the location of the coins.

Fig. 2. Obverses of deniers of the Cach 562 type (finds from the Břevnov Monastery: c, d).

Fig. 3. Reverses of deniers of the Cach 562 type (finds from the Břevnov Monastery: e, f)

Fig. 4. Denier from the Libotov find, 1941.

Martin Müller, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, Na Perštýně 356/12, 110 00 Praha 1
muller.martin@npu.cz

Michal Tryml, Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, Na Perštýně 356/12, 110 00 Praha 1
tryml.michal@npu.cz